

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'.

ΤΟ ΑΓΑΘΟ ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Ἡ σύνθεσις τῶν δύο κόσμων.— Ἄν σταματοῦσε ὁ Πλάτων στήν τριπλὴν αὐτῆ διαβάθμιση καὶ τῆς λειτουργίας τῆς συνείδησης καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, θὰ ἔμενε σὰν ἀνεπιστέγαστο τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα, θὰ τοῦ ἔλειπε ἡ πρώτη πηγὴ ζωῆς, ἡ θεμελιώτικὴ καὶ ἐνωτικὴ ἀρχὴ του. Θὰ ἔμενε χωρισμένο σὲ δυὸ στοιχεῖα, στὸν ἀντικειμενικὸ καὶ στὸν ὑποκειμενικὸ κόσμον, χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ ἐξηγήσωμε τὸ λόγον ποὺ κάνει δυνατὴ τὴν ἐπαφὴ τους, τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν τους σύνδεσιν. Ἐτσι δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ὀδηγηθῆ ὁ Πλάτων πρὸς αὐτὸ τὸ πρόβλημα τῆς ἐσχατῆς θεμελίωσης καὶ τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἐνώσεως, πρὸς τὸ «μέγιστον μάθημα», ποὺ ἀπὸ πνευματικὸ δέος ἐμπρὸς στὸ ὕψος του, μόλις τολμάει νὰ τὸ προσεγγίσῃ, σὲ σπάνιες στιγμῆς. Πρὸς αὐτὸ τὸ ἀποφασιστικὸ σημεῖον τῆς διδασκαλίας του τώρα θὰ προχωρήσωμε.

Ἄν ἔλειπε τὸ φῶς, τὸ μάτι θὰ ἦταν ὄργανον νεκρὸν. Δὲν θὰ μπορούσε τίποτε νὰ ἀντιληφθῆ ἀπὸ τὸν ὄρατον κόσμον. Ἄν ἔλειπε τὸ φῶς, καὶ ὁ ἴδιος ὁ ὄρατος κόσμος θὰ ἦταν νεκρὸς, θὰ ἦταν ἀδύνατον ἡ ὀργανικὴ ζωὴ του. Χωρὶς τὸ φῶς, δὲν θὰ μπορούσε ὁ ἄνθρωπος νὰ σχηματίσῃ ἀντιλήψεις, τὴν πρώτην αὐτῆ προεπιστημονικὴν μορφήν τῆς γνώσεως. Ἐτσι, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἔλθῃ σὲ ἐπαφὴ τὸ αἰσθητὸν ὑποκείμενον, ποὺ ἀντιλαμβάνεται καὶ τὸ αἰσθητὸν ἀντικείμενον, ποὺ γίνεται ἀντιληπτόν. εἶναι ὅμως δυνατὴ ἡ ἐπαφὴ. Καὶ εἶναι, γιὰ τὸ ὑπάρχει τὸ φῶς, ποὺ ζυπνᾷ καὶ τὴν αἴσθησιν ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσθητὴν ζωὴν. εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπαφὴ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου, εἶναι δυνατὴ ἡ ἀντίληψις, γιὰ τὴν καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ αἰσθητοῦ ὑποκειμένου καὶ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ αἰσθητοῦ ἀντικειμένου ἔχουν τὴν ἴδιαν πηγὴν, τὴν ἴδιαν ἀρχὴν, τὴν ἴδιαν αἰτίαν, τὸ φῶς.

Ὅ,τι συμβαίνει στὸν κόσμον τῆς αἴσθησης, θὰ συμβαίη ἀνάλογα καὶ στὸν μικτὸν κόσμον. Ἄν ἔλειπε σὲ αὐτὸν ἡ ἰδέα, τότε ἡ διάνοια, ποὺ ὀδηγὸς τῆς καὶ μέθοδος τῆς εἶναι ἡ ἰδέα, θὰ ἦταν ἀνενεργὸς. Ἄν ἔλειπε ἡ ἰδέα, ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος, ὁ προσδιωρισμένος ἀπὸ

τὴν λογικὴ δύναμις τῆς ἰδέας θὰ ἦταν νεκρός. Θὰ ἦταν ἀδύνατον ἡ διάνοια νὰ σχηματίσῃ ἀντικειμενικὰς κρίσεις, γιὰτὶ θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ ἔλθῃ σὲ ἐπαφὴ ἢ σκέψῃ πού γινώσκει καὶ ὁ κόσμος πού γινώσκειται. Εἶναι ὅμως δυνατὴ ἡ γνωστικὴ αὐτὴ ἐπαφὴ καὶ ἔτσι καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ, ἡ λογικὰ θεμελιωμένη κρίσις, γιὰτὶ ἔχουν μιὰ κοινὴ πηγὴ, κόσμος καὶ σκέψῃ, τὴν ἰδέα, πού εἶναι καὶ μέθοδος γιὰ τὴν λειτουργίαν τῆς διάνοιας καὶ ἀρχὴ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κόσμου.

“Ὅ,τι ὅμως συμβαίνει στὸν κόσμο τῆς αἰσθησης καὶ στὸν κόσμο τῆς διάνοιας, αὐτὴ δηλαδὴ ἡ σύνθεσις ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ στοιχείου σὲ ἓνα τρίτο, πού συνενώνει τὰ δύο, αὐτὴ ἡ ἴδια διαλεκτικὴ σύνθεσις θὰ πρέπει νὰ συντελεῖται καὶ στὸν καθαρὰ νοητὸ κόσμο. Ἀλλοιῶς θὰ ἦταν ἀδιανόητη ἡ νόησις τῶν ἰδεῶν. Ἐκεῖ ὁ νοῦς νοεῖ τὴν ἰδέαν. Πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἔλθῃ ὁ νοῦς σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἰδέαν, τὸ νοητὸ ὑποκείμενο μὲ τὸ νοητὸ ἀντικείμενο, ἂν δὲν εἶχαν καὶ αὐτὰ κάποια κοινὴ πηγὴ, τὴν ἴδια ἀρχὴ, τὴν ἴδια αἰτία; Εἶναι ὅμως δυνατὴ ἡ νόησις αὐτὴ τῶν ἰδεῶν, καὶ, ἐφ’ ὅσον εἶναι, πρέπει νὰ δεχθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ κάποιας ἀρχῆς πού σύγχρονα νὰ εἶναι καὶ ἀρχὴ τῆς νόησεως καὶ ἀρχὴ τοῦ νοητοῦ κόσμου. Πρέπει νὰ ὑπερβοῦμε καὶ τὸν κόσμο τῶν ἰδεῶν καὶ νὰ φθάσωμε σὲ μιὰν ἔσχατη ἀρχὴ θεμελίωσις, πού νὰ τὴ σκεπτόμαστε πρὸ πάντων καὶ ἀπὸ τὸ νοῦ, πού θεωρεῖ καὶ ἀπὸ τὶς ἰδέας, πού ἀπὸ τὸ νοῦ θεωροῦνται· κάτι δηλαδὴ πού νὰ τὸ σκεπτόμαστε πάντων καὶ πέρα καὶ ἀπὸ τὴ νοητὴ οὐσία τῶν ὄντων· «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας», κατὰ τὴ διατύπωσιν τοῦ Πλάτωνος. (Πολ. 509 b). Χωρὶς αὐτὴ τὴ σύνθεσις τοῦ νοῦ καὶ τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν, τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος σὲ μιὰ πρώτη ἀρχή, στὸ ἀπόλυτο πνεῦμα, θὰ ἦταν ἀδύνατη ἡ νόησις τῶν ἰδεῶν, ὅπως θὰ ἦταν ἀδύνατη χωρὶς τὴν ἰδέαν ἢ γνῶσιν τοῦ κόσμου τῆς ἐπιστήμης, ὅπως θὰ ἦταν ἀδύνατη χωρὶς τὸ φῶς ἢ ἀντίληψιν τοῦ ὄρατου κόσμου. Εἶναι ἀναγκαῖα λοιπὸν μιὰ ἔσχατη ὑπόθεσις, πού νὰ θεμελιώσῃ τὴ νόησιν τῶν ἰδεῶν καὶ ἔτσι τὸ ὅλον τοῦ κόσμου.

Τὸ ἀγαθόν.— Μὲ αὐτὴ τὴν τελευταίαν ἀρχὴν ὀλοκληρῶνεται τὸ σύστημα τοῦ κόσμου· βρίσκει τὴν ἔσχατὴν του κορυφῶσιν. Κάτω κάτω τοποθετεῖται ἡ ἀνυπαρξία τοῦ χάους, τὸ κάτι πού δὲν ἔφθασε οὔτε στὴν αἰσθησιν. Ἐκεῖ βασιλεύει τὸ ἀπόλυτο σκοτάδι. Ὑστερα ἔρχεται ὁ αἰσθητὸς κόσμος, πού γίνεται περιεχόμενον τῆς ἀντίληψης. Αὐτὸς δὲν εἶναι, ἀλλὰ γίνεται πάντοτε· καὶ στὴ γένεσίν του μένει ρευστός, σχετικὸς καὶ ἀσήμαντος. Ἐδῶ δὲν βασιλεύει τὸ ἀπόλυτο σκοτάδι. Εἶναι βαθμίδα ἀξιῶτερη ἀπὸ τὸ χάος. Στὴν ἀνώτερη καὶ ἀπὸ αὐτὴν βαθμίδα βρίσκειται ὁ μικτὸς κόσμος, ὅπως τὸν συλλαμβάνει ἡ διάνοια, ἡ μαθηματικὴ πρὸ πάντων σκέψῃ. Ὁ κόσμος αὐτὸς ἔχει

όντοτητα, έχει μονιμότητα και σταθερότητα μόνο καθόσον μετέχει τῶν ιδεῶν. Γίνεται και ὁ κόσμος αὐτός· ἀλλὰ ἡ γένεσή του εἶναι «γένεση πρὸς οὐσίαν». Εἶναι φωτισμένος ἀπὸ τὶς ιδέες και γι' αὐτὸ ἀξιώτερος ἀπὸ τὴν προηγούμενη βαθμίδα. Καί πιὸ πάνω και ἀπὸ τὸν μικτὸν κόσμον εἶναι οἱ ιδέες. Αὐτὲς ἔχουν ἀπόλυτη ὑπαρξή, ὑπάρχουν αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς· εἶναι οὐσίαι. Δὲν μετέχουν μόνον στὸ ἀπόλυτο και στὸ ἀξιο, εἶναι οἱ ἴδιες τὸ ἀπόλυτο και τὸ ἀξιο. Ἀλλὰ και αὐτὲς κορυφώνονται σὲ κάτι, πού και ἀπὸ αὐτὲς ἀκόμη ὑπερέχει, κάτι οὐσιαστικώτερο και ἀπὸ τὴν οὐσία, κάτι ἀξιώτερο και ἀπὸ τὴν ἀξία, κάτι τέλειο. Αὐτὸ εἶναι πού ὀνομάζει ὁ Πλάτων τὸ ἀγαθόν. (Πολ. 508e).

Τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἡ ἀπόλυτη κατάφαση τῆς ζωῆς· αὐτὸ πρωταρχικά στηρίζει και τὸν ὑποκειμενικὸν και τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον. Τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ιδεῶν. Οἱ ιδέες εἶναι πάλι οἱ δημιουργικὲς ἀρχὲς τοῦ διανοητικοῦ, τοῦ μικτοῦ κόσμου. Καί στὸν διανοητικόν, στὸν μικτὸν κόσμον σώζεται τὸ αἰσθητὸ στοιχεῖο. Καί ἔτσι τοῦ ἀγαθοῦ ἡ ἐνέργεια εἰσδύει ὡς τὸ ἔσχατο μόνιον τῶν πραγμάτων. Τὸ ἀγαθὸν εἶναι ὁμοίως και ἀρχὴ τοῦ νοῦ. Ὁ νοῦς πάλι, σὰν σύστημα τῶν ιδεῶν, στηρίζει τὴν διάνοιαν και τὴν γνώσιν τῆς ἐπιστήμης (Πολ. 506 a). Στὴ διάνοιαν βρίσκει στήριγμα και σταθερότητα ἡ ἀντίληψη. Ἔτσι ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀγαθοῦ διαπερνάει κάθε ἀναβαθμὸν τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου. Τὸ ἀγαθὸν ἰσχύει ἔτσι σὰν τὸ ἔσχατο νόημα και γιὰ τὸν ὑποκειμενικόν και γιὰ τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον. Γιὰ τὴν ζωγραφίσην και μετὰ τὴν ἀκριβόλογον διαφάνειαν τοῦ ποιητικοῦ τοῦ λόγου τὴν κοσμικὴν κλίμακα πού ὀδηγεῖ στὸ ἀγαθόν, παρενέβαλε ὁ φιλόσοφος μέσα στὶς θεωρητικὲς ἀναπτύξεις τῆς «Πολιτείας» τὸν Μῦθον τοῦ σπηλαίου, πού καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀνάλυσιν, φανερώνει τὸν πλατωνικὸν κόσμον και μέσα σὲ αὐτὸν τὴν θέσιν τοῦ ἀγαθοῦ. (Πολ. 514 a). Λέει ἐκεῖ ὁ Σωκράτης:

Ὁ μῦθος τοῦ σπηλαίου.— «Νὰ φαντασθῆς ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύσιν βρίσκεται στὴν ἀκόλουθον κατάστασιν, ὡς πρὸς τὴν γνώσιν και τὴν ἀγνοσίαν της. Φαντάσου ἀνθρώπους σὲ ἓνα ὑπόγειον οἶκημα σὰν σπήλαιον, μετὰ μιάν εἴσοδον ἀνοιχτὴν πρὸς τὸ φῶς, πού ἐκτείνεται σὲ ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σπηλαίου. Μέσα ἐκεῖ βρίσκονται ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ μετὰ τὸν αὐχένα και τὰ πόδια τους ἔτσι σὲ δεσμὰ βαλμένα, ὥστε νὰ μένουν ἀκίνητοι και νὰ κοιτάζουν μόνον μπροστά τους και νὰ μὴν μποροῦν ἀπὸ τὰ δεσμὰ πού τους κρατοῦν νὰ στρέψουν γύρω τὸ κεφάλιν. Μακρὰ πίσω τους και ψηλότερα ἀπὸ αὐτούς, καίει τὸ φέγγος μιᾶς φωτιᾶς. Καί ἀνάμεσα στὴν φωτιὰν και τοὺς δεσμῶτας, κάπως ψηλότερα, φαντάσου νὰ περνᾷ ἓνας δρόμος. Στοῦ δρόμου τὴν ἀκρὴν εἶναι

χτισμένος ένας μικρός τοίχος, σάν τὰ παραπετάσματα πού ἔχουν οἱ ταχυδακτυλουργοὶ ἔμπρός στοὺς θεατὲς καὶ δείχουν ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ τὰ θαύματά τους.

— Φαντάζομαι εἶπε ὁ Γλαύκων.

— Φαντάσου τώρα πλάϊ στὸν τοίχο νὰ περνοῦν ἄνθρωποι, πού βαστοῦν παντὸς εἴδους σκεύη, σὲ τρόπο πού νὰ ἐξέχουν ἀπὸ τὸν τοίχο καὶ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ζῶα πέτρινα καὶ ξύλινα καὶ λογῆς λογῆς δουλεμένα ἀντικείμενα. Καὶ φυσικὰ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔτσι περνοῦν ἄλλοι μιλοῦν καὶ ἄλλοι σωπαίνουν.

— Μᾶς παρουσιάζεις ἐδῶ μιὰν εἰκόνα ἀπίθανη καὶ ἀπίθανους δεσμῶτες.

— Καὶ ἐν τούτοις αὐτοὶ εἶνε ὅμοιοι μὲ ἐμᾶς, εἶπα ἐγώ. Γιατὶ πρῶτα πρῶτα νομίζεις πὼς αὐτοὶ οἱ δεσμῶτες μποροῦν νὰ δοῦν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους δεσμῶτες τίποτε ἄλλο, παρὰ τὴς σκιᾶς πού πέφτουν, ἐξ αἰτίας τῆς φωτιᾶς, στὸν ἀπέναντί τους τοίχο τοῦ σπηλαίου;

— Καὶ τί ἄλλο, λέει, ἀφοῦ εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ ἔχουν ἀκίνητο τὸ κεφάλι των διὰ βίου.

— Καὶ ὅσο γι' αὐτὰ πού κουβαλιῶνται, δὲν θὰ βλέπουν καὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων μόνον τὴ σκιά;

— Τί ἄλλο δά;

— Ἄν λοιπὸν μιλοῦσαν ἀναμεταξύ τους, δὲν φρονεῖς, πὼς αὐτὰ πού βλέπουν θὰ τὰ χαρακτηρίζαν σάν τὰ ἀληθινὰ ὄντα;

— Κατ' ἀνάγκην.

— Καὶ ἂν σχηματιζόταν ἡχώ στὸ δεσμοτήριον, ἀπὸ τὸν ἀντικρινὸ τοίχο, κάθε φορὰ πού κάποιος μίλησε ἀπὸ αὐτοὺς πού περνοῦν, τί φρονεῖς, δὲν θὰ νομίζουν πὼς ἡ σκιά πού περνάει εἶναι ἐκεῖνη πού μιλεῖ;

— Ἔτσι, μὰ τὸν Δία, εἶπε.

— Ὡστε ὅπωςδῆποτε δὲν θὰ νομίζουν, ὅτι ὑπάρχει τίποτε ἄλλο ἀληθινὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὴς σκιᾶς ἐκεῖνες, πού κουβαλᾶν τὰ πράγματα στὸ δρόμο;

— Ἀναγκαστικά, εἶπε.

— Σκέψου τώρα πὼς λύνονται τὰ δεσμὰ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ πὼς γιαιτρεύονται ἀπὸ τὴν ἀφροσύνη τους, ὅποια καὶ ἂν εἶναι, σκέψου ἂν δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ τοὺς συμβοῦν τὰ ἀκόλουθα. Ὅταν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ξεδεθῇ καὶ ἀναγκασθῇ ξαφνικὰ νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ στρέψῃ τὸν αὐχένα καὶ δὲν μπορεῖ ἀπὸ τὴ μαρμαρυγὴ τοῦ φωτὸς νὰ δῇ ἐκεῖνα πού πρὶν ἔβλεπε τὴ σκιά τους, τί φαντάζεσαι πὼς θὰ πῇ αὐτός, ἂν κάποιος τοῦ ὑποδείξῃ, πὼς ὅ,τι τότε ἔβλεπε

ἦταν φλυαρίες καὶ πῶς τώρα εἶναι πιὸ κοντὰ στὸ ὄν καί, καθὼς εἶναι στραμμένος πρὸς ὄντα ποὺ ἔχουν περισσότερο ἀληθινὴν ὑπαρξήν, βλέπει καὶ ὀρθώτερα τώρα· καὶ τί θὰ πῆ, μάλιστα, ἅμα τοῦ δείξῃ κάθε ἕναν ποὺ περνᾷ καὶ τὸν ρωτήσῃ καὶ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ τοῦ ἀποκριθῆ, τί εἶναι αὐτός; Δὲν φρονεῖς, πῶς αὐτός θὰ ἀπορῆ καὶ θὰ νομίζῃ, πῶς ἐκεῖνα ποὺ ἔβλεπε τότε εἶναι ἀληθινώτερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τώρα τοῦ δείχνουν;

— Ἀσφαλῶς, μοῦ λέει.

— Καὶ ἂν μάλιστα τὸν ἀναγκάσῃ νὰ κοιτάξῃ τὸ ἴδιο τὸ φῶς, δὲν θὰ πονέσουν τὰ μάτια του νὰ κοιτάξουν καὶ δὲν θὰ νομίζῃ πῶς αὐτὰ εἶναι τῷ ὄντι σαφέστερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοῦ δείχνει ὁ ἄλλος;

— Ἔτσι εἶναι.

— Καὶ ἂν, εἶπα ἐγώ, τὸν τραβήξῃ κανένας ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τῆς βίας πρὸς τραχύ καὶ ἀπότομο ἀνηφόρισμα καὶ δὲν τὸν ἀφήσῃ πρὶν τὸν φέρῃ ἔξω στὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἄραγε τότε δὲν θὰ στενοχωριέται καὶ δὲν θὰ θυμῶνῃ καθὼς τὸν τραβοῦν καί, ὅταν ἔλθῃ πρὸς τὸ φῶς καὶ ἔχῃ τὰ μάτια του γεμᾶτα ἀπὸ θάμβος, μήπως καὶ τότε δὲν θὰ τοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀντικρύσῃ ἔστω καὶ ἕνα ἀπὸ αὐτὰ, ποὺ τώρα λέγονται ἀληθινά;

— Ἔτσι ξαφνικὰ ὅπως θὰ ἀνεβῆ δὲν θὰ τοῦ εἶναι δυνατόν, εἶπε.

— Θὰ χρειασθῆ λοιπὸν νὰ συνηθίσουν τὰ μάτια του, ὡς ποὺ νὰ δῆ τὸν ἐπάνω κόσμον. Καὶ πρῶτα θὰ βλέπῃ εὐκολώτερα τὶς σκιὰς καὶ ὕστερα τὰ εἶδωλα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ὄντων μέσα στὸ νερὸ καὶ τελευταῖα τὰ ἴδια τὰ ὄντα. "Ὅσο γιὰ τὰ οὐράνια σώματα καὶ τὸν οὐρανὸ, αὐτὰ θὰ τὰ κοιτάξῃ εὐκολώτερα νύχτα, ἀτενίζοντας τὸ φέγγος τῶν ἀστρῶν καὶ τῆς σελήνης, παρὰ μέρα τὸν ἥλιο καὶ τὸ φῶς του.

— Πῶς ἀλλοιῶς;

— Τελευταῖο νομίζω πῶς θὰ μπορέσῃ νὰ ἀντικρύσῃ τὸν ἥλιο, ὄχι τὸ φάντασμά του στὰ ἀντιφεγγίσματα τοῦ νεροῦ ἢ σὲ ὅποιο ἄλλο μέρος φθάνει, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν ἴδιο, νὰ τὸν κοιτάξῃ ἐκεῖ, στή θέσῃ του, καὶ νὰ τὸν δῆ ὅπως εἶναι.

— Κατ' ἀνάγκην, εἶπε.

— Καὶ τότε πιά θὰ συλλογισθῆ, πῶς αὐτός ὁ ἥλιος εἶναι ποὺ φτιάχνει τὶς ὥρες τοῦ ἔτους καὶ τὰ χρόνια καὶ ὅλα τὰ ἐπιτροπεύει, ὅσα ὑπάρχουνε στὸν ὄρατὸ κόσμον καὶ πῶς εἶναι τρόπον τινὰ ἢ αἰτία ὄλων ἐκείνων, ποὺ αὐτοὶ ἔβλεπαν.

— Φανερό, εἶπε, σὲ αὐτὰ θὰ καταλήξῃ ἡ σκέψῃ του.

— Καὶ τί, λοιπὸν; "Ὅταν θὰ ἀναθυμᾶται τὴν πρώτην του κατακτῆν καὶ τὴν σοφίαν τὴν ἐκεῖ καὶ τοὺς τοτινοὺς συνδεσμῶτες του, δὲν

φρονεῖς πῶς θὰ μακαρίζῃ τὸν ἑαυτὸν του γιὰ τὴν τέτοια μεταβολή του καὶ ἐκείνους θὰ τοὺς ἐλεεινολογῇ;

— Καὶ βέβαια.

— Καὶ ἂν στοὺς συνδεσμῶτες του ἐκεῖ κάτω, τιμῶνταν, ἐπαινιῶνταν καὶ ἀμοιβαῖα βραβεύονταν, ἐκεῖνοι ποὺ ὀξύτερα βλέπανε ὅσα περνοῦσαν καὶ ποὺ καλύτερα θυμόντουσαν ὅσα ἀπὸ κάθε σκεῦος περνοῦσαν πρὶν καὶ ὅσα μετὰ, καὶ ποὺ ἔτσι ἀσφαλέστερα προμάντευαν ποῖό σκεῦος θὰ περάσῃ, νομίζεις, πῶς αὐτὸς θὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ ἔχῃ αὐτὰ καὶ θὰ ζηλέψῃ ἐκείνους, ποὺ ἀνάμεσα στοὺς δεσμῶτες ἔχουν τὶς τιμὲς καὶ τὴν ὑπεροχή, ἢ θὰ τοῦ συμβῇ αὐτὸ ποὺ μᾶς λέει ὁ Ὅμηρος καὶ ὀλόψυχα θὰ προτιμήσῃ «νὰ ζήσῃ στὴ γῆ ἐπάνω δοῦλος ἐνὸς ἄλλου, ἐνὸς ἀκληρου» καὶ ἄλλο ὅ,τιδὴποτε νὰ πάθῃ, παρὰ νὰ σκέπτεται ὅπως ἐκεῖνοι σκέπτονται καὶ νὰ ζῇ ὅπως ἐκεῖνοι ζοῦνε;

— Ἔτσι καὶ ἐγὼ νομίζω, πῶς θὰ δεχθῇ νὰ πάθῃ ὅ,τιδὴποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ζήσῃ κατὰ ἐκεῖνον τὸν τρόπο.

— Καὶ τώρα στοχάσου, τοῦ λέω. Ἄν πάλι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ξανακατεβῇ καὶ καθίσῃ στὴν ἴδια θέση, δὲν θὰ εἶναι τὰ μάτια του γεμᾶτα σκοτάδι, καθὼς ξαφνικά θὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν ἥλιο;

— Καὶ βέβαια, λέει

— Καὶ ἂν πρέπει νὰ διαγωνισθῇ μὲ αὐτοὺς ποὺ πάντα μεῖναν δεσμῶτες, λέγοντας γιὰ τὶς σκιὲς ἐκεῖνες τὴ γνώμη του, ἐνῶ θὰ τὰ βλέπῃ ὅλα θαμπά, πρὶν συνέλθουν τὰ μάτια του, — καὶ δὲν χρειάζεται λίγος καιρὸς γιὰ νὰ ἐξοικειωθοῦν, — δὲν θὰ δώσῃ ἀφορμὴ σὲ γέλια καὶ δὲν θὰ λένε γι' αὐτόν, πῶς ἀφοῦ ἀνέβηκε στὸν ἐπάνω κόσμο, γύρισε μὲ χαλασμένα τὰ μάτια του καὶ ὅτι δὲν ἀξίζει οὔτε νὰ δοκιμάσῃ κανεὶς νὰ ἀνέβῃ ἐπάνω; Καὶ ὅποιον ἐπιχειρεῖ νὰ λύσῃ τὰ δεσμά τους καὶ νὰ τοὺς πάῃ ψηλά, ἂν μπορούσαν νὰ τὸν πιᾶσουν στὰ χέρια τους καὶ νὰ τὸν σκοτώσουν, δὲν θὰ τὸν σκότωναν;»

Τὸ ἀγαθὸ ἀρχὴ τῆς συνείδησης καὶ τοῦ κόσμου.— Οἱ δεσμῶτες τοῦ σπηλαίου εἶναι αὐτοί, ποὺ ζοῦν μέσα στὸ ἀδύνατο καὶ παροδικὸ φῶς τῶν αἰσθήσεων, στὸν κόσμον τῆς δόξας. Ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς δὲν βλέπουν οὔτε ἄμεσα καὶ τὰ αἰσθητὰ πράγματα, ἀλλὰ τὶς σκιὲς τῶν μόνων στὸν τοῖχο, δὲν ἔχουν φθάσει οὔτε στὴν ἀπλῆ ἀντίληψη. Βρίσκονται στὸ στάδιο εἰκασίας. Ὅσοι μποροῦν νὰ γυρίσουν τὸ κεφάλι τους, βλέπουν ἄμεσα τὰ αἰσθητὰ καὶ φθάνουν στὴν ἀντίληψη, στὴν ἀβέβαιη προεπιστημονικὴ γνώση, στὴν πίστη, ὅχι ἀκόμη στὸ φῶς τῆς γνώσης. Ὅσοι ἀνέβηκαν στὸν ἐπάνω κόσμον, θαμπωμένοι ἀπὸ τὸ ἡμερινὸ φῶς, κοιτάζουν στὴν ἀρχὴ ὅσα εἶναι κάτω στὴ γῆ φωτισμένα. Τὰ οὐράνια σώματα μόνον στὸ καθρέφτι-

σμά τους μέσα στα νερά τολμᾶν νὰ ἀτενίσουν· δὲν ἀντέχουν νὰ κοιτάξουν τὰ πράγματα τὰ ἴδια καὶ μόνον τὶς σκιὰς βλέπουν καὶ τὰ εἰδωλά τους στα νερά, κάτι δηλαδή πού μόνο μετέχει στήν ἀληθινή τους ὑπαρξή. "Ὅσοι φθάσουν σὲ αὐτὸ τὸ στάδιο γίνονται οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης, τῆς διάνοιας. "Ἵστερα μερικοὶ φθάνουν νὰ βλέπουν τὰ πράγματα τὰ ἴδια, πού βρίσκονται στή γῆ, φωτισμένα ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Αὐτοὶ εἶναι οἱ διαλεκτικοί, πού ἀντικρύζουν τὰ πράγματα στήν ἀληθινή τους ὑπαρξή, στήν οὐσία τους· τὶς ιδέες. Ἀνάμεσα ὅμως σὲ αὐτοὺς μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν καὶ μερικοὶ πού μποροῦν νὰ κοιτάξουν κατάματα τὸν ἴδιο τὸν ἥλιο, τὴν φωτοπηγή· εἶναι οἱ φιλόσοφοι πού, ἀφοῦ κατακτήσουν μὲ τὸ ἀντίκρουσμα τῶν ἰδίων τῶν πραγμάτων τὴ νόηση τῶν ιδεῶν, ἔφθασαν στὸ «μέγιστον μάθημα», στή θεὰ τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔσχατον τέρμα. «Ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ιδέα καὶ μόγις ὁρᾶσθαι». (Πολιτ. 517 b, c). Ὁ ἥλιος εἶναι τὸ ἀγαθὸ, πού μόλις μπορεῖ νὰ τὸ ἀγγίξῃ ἡ συνείδηση. "Ὅταν ὅμως μπορέσῃ, τῆς γίνεται φανερό, πῶς αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ εἶναι σὲ ὅλα ὅλων ἡ αἰτία καὶ τῶν ὀρθῶν καὶ τῶν καλῶν. Στὴ νοητὴ σφαῖρα τῆς ψυχῆς αὐτὸ κυβερνᾶ καὶ ἀπὸ αὐτὸ πηγάζει ἡ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια καὶ ὁ νοῦς πού θὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Μόνον διότι ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸ μπορεῖ νὰ γνωρίσωμε τὸν πραγματικὸ, τὸν μικτὸ, τὸν «πεπερασμένο» κόσμον· καὶ νὰ φθάσωμε στήν ἐπιστημονικὴ γνώση. Μόνον διότι ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸ, ὑπάρχει ὁ αἰσθητὸς κόσμος καὶ ἡ ἀντίληψη πού τὸν φέρνει ὡς ἐμᾶς. Τὸ φῶς τοῦ ἀγαθοῦ κάνει τὶς ἐποχὲς τοῦ ἔτους, τὸ χρόνο καὶ ὅ,τι μέσα στὸ χρόνο ὑπάρχει.

Ἄν ἔλειπε στήν πλατωνικὴ σκέψη ἡ ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ, θὰ τῆς ἔλειπε ἡ δύναμη τῆς κίνησης, ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς. Ἡ ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ δὲν εἶναι μονάχα οὐσία γιὰ τὴν πλατωνικὴ σκέψη, δὲν εἶναι μονάχα ὄν, δὲν εἶναι μόνο μιὰ ὄντολογικὴ ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Τὸ ἀγαθὸ εἶναι καὶ τὸ ὑψιστὸ δέον γιὰ τὸν κόσμον, ὁ ἔσχατος σκοπὸς· πρέπει νὰ γίνεται, πρέπει σὲ αὐτὸ νὰ τείνωμε καὶ νὰ τὸ πραγματοποιοῦμε. Καὶ ἔτσι φανερώνεται πῶς εἶναι δεοντολογικὴ στή φύση τῆς ἡ ἔσχατη ἀρχὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου.

Ἡ ζωὴ ὀλόκληρη, ὀλόκληρος ὁ κόσμος εἶναι μιὰ ἄπαυτη τάση νὰ προσεγγίσῃ στὸν ἔσχατον αὐτὸ σκοπὸ, τὸ ἀγαθὸ. Ἡ ἀντίληψη τείνει νὰ συλλάβῃ τὸ ἀληθινὸ, νὰ ἀποκτήσῃ γενικότητα καὶ σταθερότητα, γιὰ νὰ φθάσῃ ἔτσι στή βαθμίδα τῆς διάνοιας ὥστε μαζὶ τῆς νὰ σωθῇ τὸ αἰσθητὸ μέσα στὸν μικτὸ κόσμον. Καὶ ἡ διάνοια ὅμως τείνει νὰ ὑπερβῇ τὸν ἑαυτὸν τῆς, νὰ φθάσῃ στὸ νοῦ, καθὼς παράλληλα καὶ ὁ μικτὸς κόσμος τείνει νὰ πλησιάσῃ, μὲ τὴ μεγαλύτερη

πάντα μέθεξη στήν ιδέα. Ὁ νοῦς τείνει τέλος στήν ἔσχατη ἀρχή τοῦ παντός, στοῦ ἀγαθό. Ἀλλά καί ἡ ιδέα αὐτή καθ' αὐτή ἔχει μέσα στοῦ εἶναι της τή ροπή πρὸς τὸ ἀγαθό. Ἡ κάθε βαθμίδα, πραγματοποιώντας τὸ δέον ποῦ τῆς ὀρίζει ἡ ἀνώτερή της, τείνει τελικὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ δέον, ποῦ τῆς ὑπαγορεύει τὸ ἴδιο τὸ ἀγαθό. Τείνει ἔτσι καί κινεῖται ὅλη ἡ ζωὴ πρὸς τὸν ἔσχατο σκοπὸ της, πρὸς τὸ τέλος της, πρὸς τὸ ἀγαθό. Καί σὲ αὐτὴ τὴν κίνηση καί τὴν τάση τοῦ ὁ κόσμος παίρνει καθαρὰ τελολογικὴ μορφή· ὀλοκληρώνεται στὸν τελικὸ τοῦ σκοποῦ, στοῦ ἀγαθό, ὅπου ὅλα ἀρχίζουν καί ὅπου ὅλα τελειώνουν. Εἶναι αὐτὸ ὁ ἔσχατος Λόγος, ὁ Θεὸς ὁ ἴδιος. Καί ἂν θέλωμε νὰ ἐπαναλάβωμε τὴν πλατωνικὴ διατύπωση τοῦ Εὐαγγελιστῆ: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καί ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καί Θεὸς ἦν ὁ Λόγος... πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καί χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν».

Ἡ ψυχὴ.— Τέτοια εἶναι ἡ πλατωνικὴ σύλληψη τοῦ κόσμου. Τὴν κυβερνάει ἀλάθητη λογικὴ συνέπεια καί ἀναγκαιότητα ὡς τὴν τελευταία λεπτομέρεια. Προβάλλει ἀρμονικὴ σὰν ἓνα νοητὰ οἰκοδομημένο ἀριστοῦργημα τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Μοιραῖα ὅμως μπροστὰ σὲ αὐτὸ τὸ ἀπέραντο κοσμικὸ οἰκοδόμημα γεννιέται τὸ ἐρώτημα πῶς, καθολικὰ, συνθετικὰ καί ἐνιαῖα, μπορεῖ νὰ ἀντικρυσθῇ ἀπὸ ἀνθρώπινο μάτι; Ποιὰ δύναμη εἶναι ποῦ θὰ μπορέσῃ νὰ συλλάβῃ ὅλην αὐτὴ τὴ ζωὴ σὰν μιὰ ἐνιαῖα κίνηση, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ χάος τῆς ἀμορφῆς ὕλης καί ἀνεβαίνοντας ὡς τὴν καθαρῶτατη οὐσία τῆς ιδέας καί ἀκόμη πιὸ πέρα ὡς τὸ ἀγαθό; Ποιὰ εἶναι ἡ ἀγκάλη, ποῦ μέσα της χωροῦν καί συγκερνῶνται καί συνδαμάζονται τόσα ἀντιθετικὰ στοιχεῖα; Ποιὸς ὁ χῶρος ὅπου συναντῶνται ὅλες οἱ ροπὲς τῆς ζωῆς, αἴσθησις καί νόησις, γένεσις καί οὐσία, ὕλη καί πνεῦμα; Ὁ Πλάτων ὀνομάζει αὐτὸν τὸν χῶρο ψυχὴ. Αὐτὴ εἶναι ὁ τόπος, ὅπου συγκρούονται, ἀλλὰ καί συνενώνονται οἱ ἀντινομικὲς δυνάμεις ποῦ συγκροτοῦν τὴ ζωὴ μας. Ἡ ψυχὴ ἀκτινοβολεῖ πρὸς ὅλα τὰ στοιχεῖα καί πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις τοῦ κόσμου. Μὲ τὶς ἐπιθυμίες στρέφεται πρὸς τὴν ὕλη, μὲ τὸ λόγο πρὸς τὸν κόσμον τῶν ιδεῶν. Ὄταν λειτουργῇ ὡς αἴσθησις μόνον καί στρέφεται πρὸς τὴν ὕλη, τότε ὁ δρόμος της τὴν πάει πρὸς τὸ ρευστό, τὸ ἀπαυστα μεταβλητό, τὸ πάντα σχετικὸ καί ἔχει τότε γιὰ τέρμα κάτι λιγώτερο ἀξιο ἢ κάτι ἀνάξιο, τὸ κακό. Ὄταν λειτουργῇ ὡς λόγος, τότε, στρέφεται πρὸς τὸ νοητὸ καί ὁ δρόμος της τὴν πάει πρὸς τὸ ἀμετάβλητο, τὸ αἰώνιο, τὸ ἀπόλυτο· καί τέρμα ἔχει, τότε, τὸ ἀξιώτατο· τὶς ιδέες καί πιὸ πέρα, τὸ ἀγαθό.

Ἔτσι ὅμως ἡ ψυχὴ συρμένη πρὸς τὸ ἓνα μέρος ἀπὸ τὶς ἐπι-

θυμίες, τραβηγμένη πρὸς τὸ ἄλλο μέρος ἀπὸ τὸ μαγνήτη τῆς ιδέας, φαίνεται πὼς θὰ σχισθῆ στα δυὸ καὶ ἔτσι θὰ πάψη νὰ εἶναι ἡ ἐνιαῖα συνείδηση, πὺ αὐτὴ ὅλα τὰ θεωρεῖ καὶ ὅλα τὰ πράττει. Μοιάζει ἡ ψυχὴ μὲ ἓνα ἄρμα, ὅπου εἶναι ζεμένα δυὸ ἄτια ὀρμητικὰ καὶ πὺ τὸ τραβᾶν πρὸς δρόμους ἀντίθετους, ὡς πὺ νὰ τὸ κομματιάσουν. Καὶ ἀληθινὰ πόσες εἶναι τέτοιες ψυχές, προικισμένες μὲ πολλές, ἀλλὰ ἐχθρικές δυνάμεις, πὺ στὸ τέλος θρυμματίζονται στὴ μέση τοῦ δρόμου.

Οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς.— Ἡ ψυχὴ ὅμως ἡ ἄρτια ζῆ πάντοτε ἐνιαῖα, γιατί δὲν ἔχει μόνον ἀντίθετες τάσεις. Ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς αἰσθησιακὲς καὶ στὶς πνευματικὲς τῆς ὀρμές ἓνας συνεκτικὸς κρίκος, μιὰ ἐνέργεια μέση, πὺ συντονίζει τὰ δυὸ αὐτὰ καὶ τὰ ἐναρμονίζει. Ἐνῶ ὁ νοῦς, τὸ λογικὸ στοιχεῖο τῆς ψυχῆς, στρέφεται πρὸς τὶς ιδέες, ἐνῶ τὸ ἐπιθυμητικὸ τῆς στοιχεῖο στρέφεται πρὸς τὸν κόσμον τῆς αἰσθησης, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ συνδυασθοῦν αὐτὰ τὰ δυὸ, ὑπάρχει κάποια δύναμη, πὺ τὴ ροπὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ στοιχείου τὴν στρέφει πρὸς τὴν ιδέα καὶ τὴν ὑποτάσσει στὸ λόγο καὶ στὸ νόμον τοῦ νοῦ καὶ ἔτσι ἐνώνει ὅλες τὶς ψυχικὲς δυνάμεις, ὀδηγώντας τες πρὸς τὸ ἀξιώτερον, πρὸς τὴν ιδέα. Τὸ ἐνδιάμεσον τοῦτο στοιχεῖο εἶναι ὁ θυμός, τὸ θυμοειδές. Τὸ θυμοειδές εἶναι στὴν ψυχὴ ὁ ἐκτελεστής τῶν ἐπιταγῶν τοῦ λόγου, τὸ στοιχεῖο πὺ τιθασσεύει τὶς χαώδεις ὀρμές τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ τὶς διοχετεύει πρὸς τὸν χῶρον τῶν ιδεῶν· τὶς κάνει μέσον πρόσφορον γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ιδεῶν στὸν πραγματικὸν κόσμον. (Πολ. 436 b).

Ὁ ἔρωσ.— Τὴν ὕλη τὴν ἔλκει ἡ ὕλη. Ἡ ὕλικὴ ψυχὴ δουλεύει στὴν ἐπιθυμία τῆς ὕλης. Ὅσο ὅμως ἀγγίζεται ἀπὸ τὴν ιδέα ἡ ψυχὴ, ὅσο τὸ λογικὸ φωτισμένο θυμικὸ τὴν ὀρίζει, ὅσο γίνεται μεγαλύτερη ἢ μέθεξή τῆς στὴν ιδέα καὶ ἔτσι ἐξαυλάνεται ἡ ψυχὴ, τόσο ἡ ἔλξη τῆς ὕλης ἀδυνατίζει καὶ τόσο ξυπνάει μέσα στὴν ψυχὴ σιγὰ σιγὰ μιὰ ἔλξη ἄλλη. Ξυπνάει ὁ ἕμερον πρὸς τὸ αἰώνιον, πρὸς τὸ ἀναρχον, πρὸς τὸ ἀπόλυτον, πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ξυπνάει ὁ πόθος νὰ διαιωνίσωμε τὴν ψυχὴ, αἶροντας τὴ σχετικότητα καὶ τὴ χρονικότητα μας μέσα στὸν ἄχρονον κόσμον τοῦ Λόγου. Ξυπνάει ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν ιδέα. Τέτοιος εἶναι ὁ πλατωνικὸς ἔρωσ, ἡ θεμελιακὴ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας του καὶ τῆς ζωῆς του.

Ὁ ἔρωσ στὸν Πλάτωνα δὲν εἶναι ιδέα, δὲν ἔχει ὕπαρξιν καθαρὰ ἰδανικὴ. Ὁ ἔρωσ πάει πρὸς τὴν ιδέα· πάει, ὅμως, ἔχει

νώντας πάντα από την αίσθηση. Είναι μετὰ ξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τῆς ιδέας. Ἀρχίζει τὴ ζωὴ του μέσα στὴ φτώχεια καὶ στὴν ταραχὴ τῆς αἰσθησης καὶ πάει νὰ τὴν τελειώσῃ μέσα στὸν πλοῦτο καὶ τὴ γαλήνη τῆς ιδέας. Γι' αὐτὸ εἶναι παιδὶ τῆς Πενίας καὶ τοῦ Πόρου.

Τέτοιος ὁ ἔρωτας, εἶναι τὸ κίνητρο γιὰ κάθε δημιουργία, γιὰ κάθε γονιμοποίηση, γιὰ κάθε τι ποὺ πάει νὰ γίνῃ αἰώνιο. Ὁ ἔρωτας πρὸς τὴν ἀλήθεια εἶναι ἡ δημιουργικὴ αἰτία τῆς ἐπιστήμης· ὁ ἔρωτας πρὸς τὸ ὠραῖο, ἡ πηγὴ τῆς τέχνης· ὁ ἔρωτας πρὸς τὴ δικαιοσύνη, ἡ ἀφετηρία τῆς ἀρετῆς, ποὺ στεριώνει τὶς πολιτεῖες. Καὶ ἔτσι, ἀν ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ τάση πρὸς ἓνα ἔσχατο σκοπὸ, πρὸς τὸ κορυφωμὰ της, τὸ ἀγαθὸ, τότε ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι καὶ ἓνας μεγάλος ἔρωτας τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ ὅλα τὰ εἰδικὰ μέσα, τὴ γνώση, τὴν τέχνη, τὴν πολιτεία, τὴ θρησκεία, ὅλα, τὰ φέρνει ὁ ἔρωτας πρὸς τὸ ἓνα τέρμα, πρὸς τὴν ἔσχατη ἐνότητα καὶ τὴν ὑψιστὴ ἀξία, τὸ Λόγο, τὸ Θεό.

Τούτῃ ἡ ἐρωτικὴ πορεία εἶναι ἡ ἀποστολὴ κάθε ἀτομικῆς ψυχῆς· αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ἀρετὴ της καὶ ἡ ἐλευθερία της. Ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ζωντανὸ ὄν. Δὲν στέκεται ἀκίνητη καὶ δὲν εἶναι δέκτης ἀπλὸς ἐντυπώσεων· δημιουργεῖ. Δὲν θεωρεῖ τὴν ιδέα, μένοντας στὴ θέση της, ἀλλὰ ζῆ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς της καὶ κινεῖται πρὸς αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ δὲν ζῆ μόνον ὡς σκέψη, ζῆ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους τῆς ζωῆς. Ἀγωνίζεται, ἀνεβαίνει, πορεύεται πρὸς τὴν ιδέα· τὴ χαίρεται καὶ κατὰ κάποιαν ἀπὸ τὶς μύριες ὀψεις της· τὴν κατακτᾷ σὲ αὐτὸν τὸν ἀγῶνα. Σὲ αὐτήν της τὴν κατάκτηση ἔγκειται ἡ ἀρετὴ της καὶ ἡ ἐλευθερία της. Ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι στὴν οὐσία της τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνάταση, τὴν ἐρωτικὴ πορεία πρὸς τὴν ιδέα. Ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι λέξη κενή. Εἶναι ἡ ἀδιάκοπη αὐτὴ κατάκτηση τῆς ζωῆς, ὡς τὰ ἔσχατα ὄρια τῆς ιδέας.

Οἱ ἀρετὲς τῆς ψυχῆς.— Γιὰ νὰ μπορῆ ὁμοίως ἡ ψυχὴ νὰ ἐκπληρώσῃ αὐτὴν τὴν ἀποστολὴ της, πρέπει οἱ τρεῖς δυνάμεις, τὰ τρία στοιχεῖα τῆς ψυχῆς νὰ ὑπηρετήσουν σὲ αὐτὸν τὸ σκοπὸ· τὸ καθένα βέβαια μὲ τὸν δικό του τρόπο, μὲ τὴν δική του ἀρετὴ. Πρέπει τὸ στοιχεῖο τὸ λογικὸ νὰ ὀρίζῃ τὸ ὀρθὸ γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς. Καὶ ἔχει τότε ἡ ψυχὴ τὴν ἀρετὴ τῆς σοφίας. Πρέπει τὸ θυμοειδὲς νὰ διαφυλάσῃ τὶς ἐπιταγὰς αὐτῆς τοῦ λογικοῦ ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἀπὸ τὴν ἡδονὴ καὶ τὸν πόνο· πρέπει νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ παραμερίσῃ τὴν ἀντίδραση τῶν αἰσθήσεων. Καὶ τότε ἔχει τὸ θυμικὸ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴ τῆς ἀνδρείας. Καὶ πρέπει τέλος

και τὸ ἐπιθυμητικὸ νὰ πάρῃ τὴν ὀρθὴ τοποθέτησιν στὸ δρόμο τοῦ ἔρωτα· πρέπει δηλαδὴ νὰ ὑποταχθῇ σὲ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ λόγου, νὰ θελήσῃ ὡς ὁδηγὸς τὸν λόγο· πρέπει τὸ πάθος τοῦ ἐπιθυμητικοῦ νὰ γίνῃ ἔρωτας τῆς ἰδέας, τοῦ λόγου. Μὲ αὐτὴν τὴν κυριαρχία τοῦ λόγου ἐπάνω του, πραγματοποιεῖται ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ· καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἀρετὴ του, ἡ σωφροσύνη.

Γιὰ νὰ λειτουργήσῃ ὁμῶς σωστά, τὸ κάθε στοιχεῖο μὲ τὴ δική του ἀρετὴ, πρέπει ὅλα μαζί νὰ ἀποτελέσουν μιὰν ἐνότητα ζωῆς. Μόνον τότε θὰ μπορέσῃ ἡ ψυχὴ ἀδιάσπαστη νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ ἀγαθόν. Προϋποθέτει ὁμῶς ἡ ἐνότητα αὕτη τὴν ἐναρμόνισιν τῶν στοιχείων ποὺ τὴν ἀποτελοῦν. Ἔτσι, κάθε ἀρετὴ τῆς ψυχῆς ὑπάρχει μόνον στὴ συναρμογὴ τῆς μὲ τὴς ἄλλες. Πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἰσορροπία δυνάμεων, τάξι ἀνάμεσα στὰ στοιχεῖα τῆς ψυχῆς, ὥστε ἡ ψυχὴ νὰ ὑπάρχῃ ἐνιαία. Αὕτη εἶναι ἡ θεμελιακὴ προϋπόθεσις, ποὺ δίνει ἀξία καὶ σὲ τὴς ἄλλες εἰδικὲς ἀρετὰς τῆς. Χωρὶς αὐτὴν χάνουν ὅλες τὴ σημασία τους· δὲν βρίσκει κανένα ψυχικὸ στοιχεῖο τὴν δικαίωσίν του. Ἡ θεμελιακὴ ἀρετὴ τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐναρμόνισις, ποὺ κάνει δυνατὲς καὶ καταξιώνει τὴς ἄλλες, εἶναι ἡ ὑψιστὴ ἀρετὴ, ἡ δικαιοσύνη. Αὕτη ὀρίζει πῶς τὸ κάθε στοιχεῖο πρέπει νὰ ἐπιτελῇ τὸ ἔργο ποὺ τοῦ ἀρμόζει. Μόνον μὲ τὴ δικαιοσύνη ὀλοκληρῶνεται ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ· φθάνει στὴν ὀλοκληρωτικὴ τῆς ἐνωσιν ἢ ζωὴ τοῦ ἀτόμου κάτω ἀπὸ τὸν λόγο, καθὼς ἐρωτικὰ στρέφεται πρὸς αὐτόν. (Πολ. 441 b).

Βρίσκονται πολὺ συχνὰ ψυχές, γεμάτες ἠθικὲς δυνάμεις, δυνάμεις ὁμῶς ἀσύντακτες, ἀκατεύθυντες, δυσανάλογες. Ἡ καλωσύνη τὴς τραβάει πρὸς τὰ ἐκεῖ· καὶ πάλιν πρὸς τὰ ἐδῶ τὴς κατευθύνει ἡ γνῶσις. Ἔχουν ἴσως τὴ γνῶσις, ἀλλὰ τοὺς λείπει ἡ ἀνδρεία τῆς πραγματοποίησης· ἢ ἔχουν καὶ ἀνδρεία, ἀλλὰ δουλεύει πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις. Μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια, ὄχι μιὰ κοινὴ, ἀλλὰ μιὰ δυνατὴ μὰ καὶ ἀσύντακτη ψυχὴ, δαρμένῃ ἀπὸ ἀντίξοους ἀνέμους, ὑψώνεται τὸ αἶτημα νὰ μπορέσῃ νὰ ἀνέβῃ στὴν ἀρτιότητα ποὺ τῆς ταιριάζει, νὰ βασιλέψῃ σωτήρια ἢ ἐναρμόνισιν καὶ ἡ ἀμοιβαία προσαρμογὴ τῶν ἀσύντακτων στοιχείων τῆς, ἢ πλατωνικὴ τάξι κατὰ τὴν ἰδέαν, ἢ δικαιοσύνη ἀνάμεσα σὲ τὴς ἀρετὰς τῆς, ἢ δικαιοσύνη πρὸς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτό τῆς.

Μιὰ τέτοια ὁμῶς δικαιοσύνη δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἔργο τοῦ λόγου, τοῦ πνεύματος. Ἡ ἔλλογις, ἢ συνειδητὴ κυριαρχία τοῦ πνεύματος στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἢ θελημένη καὶ ὄχι ἐξωτερικὰ ἐπι-

βεβλημένη πειθαρχία, αὐτὸ πρὸ πάντων, τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν ψυχολογία τῶν μυρμηγκιῶν καὶ τῶν μελισσῶν, ἀπὸ κάθε φυσικὴ καὶ, ὅσο ἀγαθὴ καὶ ἂν εἶναι, ζωϊκὴν ὑπαρξιν· ἡ συνειδητὴ κυριαρχία τοῦ πνεύματος, ποὺ μόνη αὐτὴ μπορεῖ τὴν πραγματικότητα τῆς ψυχικῆς ζωῆς νὰ τὴν ὀρίση, νὰ τὴν καταξιώσει, νὰ τὴν κάνη βωμὸ τοῦ πνεύματος, νὰ τὴν κάνη πνεῦμα, ἔτσι ὅπως πνεῦμα κάνη τὴν ὕλη τοῦ μαρμάρου ὁ ἄξιος καλλιτέχνης. Αὕτῃ εἶναι ἡ δύναμη καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΟΣ